

પાઠ પાઠ 14

નળસરોવર

મનુ : આવતા શનિવારે આપણે
નળસરોવર જઈશું.

સુરેશ : ત્યાં જવા માટે આ સમય
તદ્દન અનુકૂળ છે.

નિલમ : કારતક મહિનાથી મહા
મહિના સુધી સાયબીરિયા જેવા
ઠંડા પ્રદેશમાંથી પક્ષીઓ અહીં
આવે છે.

હેમા : ફળિયામાંથી કેટલાં જણાંને
આવવું છે. તેની યાદી કરીએ.
જેથી જતી વખતે કોઈ રહી ન
જાય.

મનુ : હા, છોકરાઓ, છોકરીઓ,
સ્ત્રીઓ અને પુરુષો કેટલી
સંખ્યામાં છે તે નક્કી કરીશું.
એસ.ટી. બસમાં જવાનું જ
સરળ પડશે.

નિલમ : ચા-પાણી, નાસ્તાની
વ્યવસ્થા પણ જાતે જ કરીશું.

હેમા : ચા-કોફી બનાવવા માટે ચા-
કોફી, સાકર, દૂધ, કપ-રકાબી,
ગરણી, તપેલી, સાંણસી વગેરે
ઘરેથી જ લઈશું.

સુરેશ : નાસ્તા માટે શું કરીશું?

નિલમ : ઘરેથી નીકળતી વખતે
દરેક જણ પોતાની સાથે નાસ્તો
લઈ લેશે. ઢેબરાં, વડાં, ગાંઠિયા,
ફાફડા, સુખડી, શક્કરપારા,
અથાણું, છૂદો, ચટણી વગેરે
અનુકૂળતા પ્રમાણે પોત-પોતાની
સાથે લઈ શકે છે.

નલસરોવર

મનુ : અગલે શનિવાર હમ 'નલ-સરોવર'
જાઈએ.

સુરેશ : વહાં જાને કે લિએ યહ સમય બિલકુલ
અનુકૂલ હૈ.

નીલમ : કાર્તિક સે માઘ કે મહિને તક
સાઈબેરિયા જૈસે ઠંડે પ્રદેશોં સે યહાં પક્ષી
આતે હૈં.

હેમા : મોહલ્લે મેં સે કિતને લોગોં કો વહાં
આના હૈ ઉનકી સૂચી બનાઈ તાકિ જાતે
વક્ત કોઈ રહ ન જાએ.

મનુ : હાં. લઢકે, લઢકિયાં સ્ત્રી-પુરુષ કિતની
સંખ્યા મેં હૈં, યહ નિશ્ચિત કરને કે બાદ
હી વાહન નિશ્ચિત કરેંગે. એસ.ટી. કી બસ
મેં જાના હી સરલ હોગા.

નીલમ : ચાય-પાની-નાશ્તે કી વ્યવસ્થા મી ખુદ
હી કરેંગે.

હેમા : ચાય કાફી બનાને કે લિએ ચાય-કોફી,
શક્કર, દૂધ, કપ-રકાબી, છલની,
પતીલી, સંઢાસી આદિ ઘર સે હી લે લેંગે.

સુરેશ : નાશ્તે કે લિએ ક્યા કરેંગે?

નીલમ : ઘર સે નિકલતે સમય સમી લોગ
અપને સાથ નાશ્તા લે લેંગે. વઢા, ગાંઠિયા,
ફાફડા, સુખડી, સક્કરપારા, અચાર,
છુંદા, ચટની વગૈરહ સુવિધાનુસાર અપને
અપને સાથ લે સકતે હૈં.

हेमा : क्युंभर माटे काकडी, मूला, गाजर, टाभेटां, बीट, कांदा वगैरे पण साथे लईशुं.

मनु : पण क्युंभरनी सामग्री लेती वभते लीलां मरचां लेवानुं भूलती नहीं. आपणी साथे आववा ईच्छे छे तेमना नामोनी यादी तैयार करी काले हुं तमने आपीश.

सुरेश : नलसरोवर सुंदर स्थल छे. छोडीमां बेसीने सरोवरनी इरतां आसपासनुं प्राकृतिक सौंदर्य माणी शकीशुं.

निलम : सरोवर वस्थे आवेला टापु उपर उतरीने पक्षीओ जोई शकाय छे. त्यां आपणा देशनां जुदाजुदा प्रकारनां पक्षीओ जेवां के चकली, पोपट, काबर, मेना, कबूतर, अगलो, कागडो, कोयल, समडी, मोर, अतक, शाहमृग अने सारस वगैरे जेवां विविध प्रकारनां पक्षीओ जोवा मणे छे.

हेमा : इलेमींगो जेवुं परदेशी पक्षी पण त्यां जोवा मणशे. आ अघांने जोतां समय केवी रीते पसार थई जशे तेनी अजर पण नहीं पडे.

निलम : सवारी माटे उंटगाडी, अणदगाडुं तेमज टट्टु पण छे.

मनु : नानां आणकोने तो त्यां भूअ ज मजा आवशे.

सुरेश : सरोवरने किनारे अक नानकडो अगीचो पण छे.

हेमा : सलाद के लिए ककड़ी, मूली, गाजर, टमाटर, चुकंदर, प्याज, वगैरा भी साथ में लेंगे।

मनु : लेकिन सलाद की चीजें लेते समय हरी मिर्च लेना मत भूलना। जो हमारे साथ आना चाहते हैं उनके नामों की सूची तैयार कर के आपको दूंगा।

सुरेश : 'नल-सरोवर' सुंदर जगह है। नाव में बैठकर सरोवर घूमते हुए हम आस-पास के प्राकृतिक सौंदर्य का आनंद ले सकते हैं।

निलम : सरोवर के मध्य में आए हुए टापू पर उतर कर पक्षियों को देख सकते हैं। वहाँ हमारे देश के विभिन्न प्रकार के पक्षी जैसे कि चिड़ियाँ, तोते काबर, मैना, कबूतर, काँऐ, कोयल, चील, मोर, बतक, बगुला, शूतुरमर्ग और भिन्न प्रकार के सारस देखने को मिलते हैं।

हेमा : फ्लेमींगो जैसे विदेशी पक्षी भी वहाँ देखने को मिलेंगे। इन सबको देखते हुए समय कैसे बीत जाएगा उसका पता भी नहीं चलेगा।

निलम : वहाँ सवारी के लिए ऊँटगाड़ी, बैलगाड़ी और टट्टू भी होते हैं।

मनु : छोटे बच्चों को तो वहाँ बहुत मजा आएगा।

सुरेश : सरोवर के किनारे पर एक छोटा सा बगीचा भी है।

મનુ : તેમાં ગુલાબ, જુઈ, મોગરો, ચંપો, બારમાસી, કરેણ અને ગલગોટા જેવા અનેક રંગબેરંગી ફૂલો પણ હશે.

સુરેશ : લીંબડો, ગરમાળો, ગુલમહોર, પીપળો, આંબો અને આસોપાલવનાં વૃક્ષો પણ ત્યાં હશે.

હેમા : ત્યાં એક મોટું વડનું ઝાડ છે.

નિલમ : ટાપુ ઉપર થોડી ઝૂપડીઓ પણ છે. ત્યાં આપણને આપણી પસંદનું જમવાનું પણ મળશે.

હેમા : બાજરીનો રોટલો, રીંગણાનો ઓળો, ગોળ, ડુંગળી અને કઢી. છાશ પીવાની મજા તો કંઈક જુદી જ હોય છે.

સુરેશ : નલસરોવરથી પાછા વળતી વખતે રસ્તામાં લોથલ નામનું સ્થળ આવેલું છે. આ સ્થળ મોઢે જો દડો અને હડપ્પા જેવું જ પુરાતત્ત્વનું મહત્ત્વનું સ્થળ છે.

મનુ : લોથલમાં જ પુરાતત્ત્વની વસ્તુઓનું સંગ્રહાલય છે. અહીં ખોદકામથી પ્રાપ્ત અનેક વસ્તુઓ સંગ્રહીત છે.

હેમા : સંગ્રહાલય જોયા પછી આપણે રાત્રિ વિરામ લોથલમાં જ કરીશું. બીજા દિવસે સોમવારે પાછા આવી જઈશું.

મનુ : उनमें गुलाब, जुही, मोंगरा, चंपा, बारहमासी, करण और गेंदे के फूल जैसे अनेक रंगबिरंगे फूल भी होंगे।

સુરેશ : नीम, अमलतास, गुलमोहर, पीपल, आम और अशोक के वृक्ष भी हैं।

હેમા : वहाँ एक बड़ा बरगद का वृक्ष है।

નિલમ : ટાપુ કે ઋપર થોડીસી ઝોપડિયોં મી હેં। વહોં હમેં હમારી રુચિવાલા ખાના મી મિલેગા।

હેમા : बाजरे की रोटी, बैंगन का भुरता, गुड़, प्याज और कढ़ी। छाछ पीने का मजा तो कुछ अलग ही होता है।

સુરેશ : नलसरोवर से वापस लौटते समय रास्ते में लोथल नामक स्थल आता। यह स्थल मोहे-जो-दड़ो और हडप्पा जैसा ही पुरातत्व के महत्व का स्थान है।

મનુ : लोथल में ही पुरातत्व के वस्तुओं का संग्रहालय है। यहाँ खुदाई से प्राप्त अनेक वस्तुएँ संग्रहीत हैं।

હેમા : संग्रहालय देखने के बाद हम रात्री विश्राम लोथल में ही करेंगे। अगले दिन सोमवार को वापिस आ जाएँगे।

શબ્દાર્થ

ગુજરાતી શબ્દ

ઢેબરાં -

गेहूँ, बाजरा, आदि के मिश्रित आटे में लौकी को कद्दूकस करके या मेथी पत्ता और अन्य मसाले डाल कर तवे पर लगा कर पकाई जानेवाली रोटी।

हिंदी अर्थ

| | |
|------------------------|---|
| વડાં | एक गुजराती व्यंजन, जो बाजरे के आटे में मेथी पत्ता, लहसुन, दही तथा अन्य मसाले डालकर कहीगूँथा जाता है और फिर टिकी की तरह तेल में तला जाता है। |
| ગાંઠિયા સુખડી | गाँठिया घी और गुड़ में गेहूँ का आटा सेंक कर बनाया जानेवाला एक मीठा पदार्थ. (व्यंजन) |
| અથાણું છૂદો ઢોડી | अचार आम को घिसाकर के बनाया गया मुरब्बा। नाव |
| નળસરોવર | नल सरोवर (सरोवर का नाम) |
| તદ્દન | बिलकुल |
| કારતક | कार्तिक |
| મહા | माघ |
| ઠંડા | ठंडा |
| પ્રદેશ | प्रदेश |
| ફળિયું | मोहल्ला |
| જણ | लोग |
| વ્યવસ્થા | व्यवस्था/बंदोबस्त |
| નક્કી | निश्चित |
| સરળ | सरल |
| જાતે | खुद/स्वयं |
| કોફી | कॉफी |
| કપ | प्याला |
| રકાબી | रकाबी (प्लेट) |
| ગરણી | चिमटा |
| સાંણસી | चिमटी |
| કાકડી | ककड़ी |
| મૂળા | मूली |
| બીટ | चुकंदर |
| સંખ્યા | संख्या |
| ઊંડું | गहरा |
| વચ્ચે | मध्य में, बीच में |
| પક્ષી, પંખી | पक्षी |
| ટાપુ | द्वीप, टापू |
| ચકલી | चिड़िया |
| પોપટ | तोता |
| કાબર | एक प्रकार की चिड़िया |

| | |
|-----------|-------------------------------------|
| भेना | मैना |
| बगलो | बगुला |
| शाहमृग | शुतुरमुर्ग |
| समडी | चील |
| परदेशी | विदेशी |
| उंटगाडी | ऊंटगाडी |
| बलढगाडुं | बैलगाडी |
| नानकडो | छोटासा |
| बारमासी | बारहमासी |
| जुई | जुही |
| गलगोटो | गेंदे |
| अनेक | अनेक |
| रंगबेरंगी | रंगबिरंगे |
| लींअडो | नीम |
| गरमाणो | अमलतास |
| पीपणो | पीपल |
| आसोपालव | अशोक/आशोपालव |
| मोटुं | बडा, आशापाला |
| जुं पडीओ | झोपड़ियाँ |
| गामडानुं | गाँवका |
| जमवानुं | खाना |
| बाजरी | बाजरा |
| रोटलो | मोटी रोटी |
| गौण | गुड़ |
| ओणो | भरता |
| छाश | छाछ |
| वभत | समय |
| लोथल | पुरातत्व के महत्व का एक गाँव (लोथल) |
| संग्रहालय | संग्रहालय |
| भोदकाम | उत्खनन |
| किनारे | तट, किनारा |
| पाछां | वापस |
| विराम | रुक्ना, विश्राम |
| टेकरो | टीला, टेकरी |

અભ્યાસ

I નીચે દિે ગઁ વાક્યોં કા અભ્યાસ કીજિે !

1.
 - 1) આ ઊકરો છે.
 - 2) આ ઙ્ગિયું છે.
 - 3) આ કંદો છે.
 - 4) આ મૂળો છે.
 - 5) આ લીંબડો છે.
2.
 - 1) આ ઊકરી છે.
 - 2) આ તપેલી છે.
 - 3) આ ઝૂંપડી છે.
 - 4) આ ચકલી છે.
 - 5) આ રકાબી છે.
3.
 - 1) આ અથારું છે.
 - 2) આ ઢેબરું છે.
 - 3) આ ટામેરું છે.
 - 4) આ ખારું છે.
 - 5) આ રમકડું છે.
4.
 - 1) આ મોહલાઓ છે.
 - 2) આ કંદા છે.
 - 3) આ મૂળા છે.
 - 4) આ લીંબડા છે.
5.
 - 1) આ ઊકરાઓ છે.
 - 2) આ પક્ષીઓ છે.
 - 3) આ પરદેશીઓ છે.
 - 4) આ પુરુષો છે.
6.
 - 1) આ ઊકરીઓ છે.
 - 2) આ તપેલીઓ છે.
 - 3) આ ઝૂંપડીઓ છે.
 - 4) આ ચકલીઓ છે.
 - 5) આ રકાબીઓ છે.

7. 1) આ અથાણાં છે.
 2) આ ઢેબરાં છે.
 3) આ ટામેટાં છે.
 4) આ ખાણાં છે.
 5) આ રમકડાં છે.
8. 1) જતી વખતે કોઈ રહી ન જાય તેનું ધ્યાન રાખવાનું છે.
 2) ઘરેથી નીકળતી વખતે દરેક જણ પોતાની સાથે નાસ્તો લઈ લેશે.
 3) વડોદરાથી પાછા આવતી વખતે હું તમારી સાથે આવીશ.
 4) ગાંધીનગર જતી વખતે રસ્તામાં મેં નર્મદા કેનાલ જોઈ.
 5) નળસરોવરથી પાછા વળતી વખતે રસ્તાં લોથલ નામનું સ્થળ આવે છે.
9. 1) હોડીમાં બેસીને સરોવર ફરતાં આપણે આસપાસના પ્રાકૃતિક સૌંદર્યને માણિ શકીએ છીએ.
 2) આ બધું જોતાં સમય જલદી પસાર થઈ જશે.
 3) ટી.વી. જોતાં વાંચવું સારી વાત નથી.
 4) ખોદકામ કરતાં મળેલી વસ્તુઓનું સંગ્રહાલય પણ છે.
 5) સાબરમતી આશ્રમ જોતાં ગાંધીજીની જીવન શૈલીને સમજવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

II ઉદાહરણ કે અનુસાર નીચે દિે ગુ વાક્યોં કા પરિવર્તન કીજિે ।

ઉદાહરણ :- આ કાંદો છે.
 આ કાંદા છે.

1. 1) આ મૂળો છે.
 2) આ લીંબડો છે.
 3) આ મોગરો છે.
 4) આ કાગડો છે.

ઉદાહરણ :- આ સ્ત્રી છે.
 આ સ્ત્રીઓ છે.

2. 1) આ છોકરી છે.
 2) આ તપેલી છે.
 3) આ સમડી છે.
 4) આ હોડી છે.
 5) આ ગાડી છે.

3. ઉદાહરણ :- આ રમકડું છે.
આ રમકડાં છે.
- 1) આ પંખીડું છે.
 - 2) આ કપડું છે.
 - 3) આ મુખડું છે.
 - 4) આ બટેટું છે.
 - 5) આ કાણું છે.

III ઉદાહરણ કે અનુસાર નીચે દિે ગઁ વાક્ય પૂરે કીજિે ।

- ઉદાહરણ :- ઊકરીનું નામ મનુ છે.
ઊકરીનું નામ હેમા છે.
- 1) ઊકરાનું નામ કલ્પેશ છે.
નામ જીજ્ઞા છે.
 - 2) ઊકરીનું નામ મોહીની છે.
નામ રમેશ છે.
 - 3) ઊકરાનું નામ મહેશ છે.
નામ શીતલ છે.
 - 4) ઊકરીનું નામ સોનલ છે.
નામ ભરત છે.

IV ઉદહરણ કે અનુસાર વાક્યોં કા પરિવર્તન કીજિે ।

- ઉદાહરણ :- મનુ ઊકરો છે.
મનુ અને સુરેશ ઊકરાઓ છે.
- 1) હેમા ઊકરી છે.
હેમા અને નિલમ _____ છે.
 - 2) કાગડો પક્ષી છે.
કાગડો અને ચકલી _____ છે.
 - 3) આંબો વૃક્ષ છે.
આંબા અને પીપળો _____ છે.
 - 4) મોગરો ફૂલ છે.
મોગરો અને ચંપો _____ છે.
 - 5) ભાવના દીકરી છે.
ભાવના અને અરૂણા _____ છે.

V નીચે દિે ગે સંજ્ઞા-શબ્દોં કે વચન બદલિે ।

1. ચકલી, સમડી, સ્ત્રી, છોકરી, દીકરી, પંખી, માણસ, બાબક, છોકરો, સરોવર, પક્ષી, પુરુષ.
2. કબૂતરો, વૃક્ષો, કાગડાઓ, હોડીઓ, ઝૂંપડીઓ.

VI નીચે દિે ગે સંજ્ઞા-શબ્દોં કે લિંગ પહચાનિે ।

પિતા, માતા, વર, ભાઈ, બબદ, કન્યા, ઢેલ, બહેન, ગાય, કવિ, અથાણું, કચુંબર, ઢેબરું, ટટું, ખાણું, ટામેટું, વાદળું.

VII નીચે દિે ગે સંજ્ઞા-શબ્દોં કે લિંગ બદલિે ।

છોકરો, સ્ત્રી, ચકલી, બકરો, કુતરો, દીકરો, કાકા, દેવ, ટેકરો, ઘોડો, મામો, સાળો.

VIII કોષ્ટક મેં દિે ગે હિંદી શબ્દોં કે સમાનાર્થક ગુજરાતી શબ્દોં કા પ્રયોગ કર વાક્ય પૂરે કીજિે ।

- 1) બગીચામાં અસંખ્ય _____ ફૂલો હતાં. (ગેંદે કે)
- 2) સવારી માટે _____ હોય છે. (બૈલગાડી)
- 3) ચા-પાણી, નાસ્તાની _____ પણ કરીશું. (બંદોબસ્ત)
- 4) કાલ સુધીમાં નામોની _____ તૈયાર કરી આપીશ. (સૂચિ)
- 5) પ્રાચીન સંસ્કૃતિ નદીને _____ વિકસી હતી. (કિનારે)

IX કોષ્ટક મેં દિે ગે શબ્દોં મેં સે ઉપયુક્ત શબ્દ ચુન કર વાક્ય પૂરે કીજિે ।

(જતી, આવતી, બેસતી, નીકળતી, વળતી)

- 1) બસમાં _____ વખતે કોઈ રહી ન જાય તેનું ધ્યાન રાખવાનું છે.
- 2) ઘરેથી _____ વખતે દરેક જણ પોતાની સાથે નાસ્તો લઈ લેશે.
- 3) વડોદરાથી પાછા _____ વખતે હું તમારી સાથે આવીશ.
- 4) ગાંધીનગર _____ વખતે રસ્તામાં મેં નર્મદા કેનાલ જોઈ.
- 5) નળસરોવરથી પાછા _____ વખતે રસ્તાં લોથલ નામનું સ્થળ આવે છે.

X કોષ્ટક મેં દિે ગે શબ્દોં મેં સે ઉપયુક્ત શબ્દ ચુનકર વાક્ય પૂરે કીજિે ।

- 1) હોડીમાં બેસીને સરોવર _____ આપણે આસપાસના પ્રાકૃતિક સૌંદર્યને માણિ શકીએ છીએ. (ફર)
- 2) આ બધું _____ સમય જલ્દી પસાર થઈ જશે. (જો)
- 3) ટી.વી. _____ વાંચવું સારી વાત નથી. (જો)
- 4) ખોદકામ _____ મળેલી વસ્તુઓનું સંગ્રહાલય પણ છે. (કર)

- 5) સાપુતારાથી આહવા _____ રસ્તામાં કેટલા બધા ડુંગરો આવે છે. (આવ)

XI કોષ્ટક મેં દિે ગુે રૂપોં કે ઉપયુક્ત ક્રિયારૂપોં કા પ્રયોગ કર વાક્ય પૂરે કીજિે ।
(પરદેશી, ઠંડા, સંગ્રહાલય, લોથલ, સરળ)

- 1) એસ.ટી.ની બસમાં જવાનું _____ થશે.
- 2) શિયાળામાં _____ પ્રદેશમાંથી પક્ષીઓ અહીં આવે છે.
- 3) રવિવારે _____ રોકાઈને અહીં આવશું.
- 4) ખોદકામ કરતાં મળેલી વસ્તુઓનું _____ પણ જોઈશું.
- 5) ફલેમીંગો _____ પંખી છે.

XII નીચે દિે ગુે હિંદી શબ્દોં કે સમાનાર્થક ગુજરાતી શબ્દ દીજિે ।

1. બંદોબસ્ત, કાર્તિક, ચલની, ચુકંદર, પ્યાજ, મોહલ્લા, લોગ, સરલ, ગહરા, દ્વીપ, નાવ, છોટાસા નીમ, અમલતાસ, બરગદ, અશોક ।

2. નીચે દિે ગુે ગુજરાતી શબ્દોં કે સમાનાર્થક હિંદી શબ્દ દીજિે ।

- સાંણસી, લીબડો, મહા, પોપટ, પંખી, ગોળ, પરદેશી, ગલગોટો, જુઈ, તદ્દન, ખોદકામ, ઝૂંપડીઓ, જાતે, રંગબેરંગી, ગામડાનું, મોટું.

પઢિે ઓર સમજિે

ડાંગ

આપણા ગુજરાત રાજ્યના કુલ પચ્ચીસ જિલ્લાઓ છે. ડાંગ તેમાંનો એક જિલ્લો છે. ગુજરાતી ભાષામાં ડાંગ એટલે મોટી લાકડી, તેવો ડાંગનો એક અર્થ છે. તે તમે જાણતા હશો. પરંતુ એનો એક બીજો અર્થ 'જંગલથી ભરપૂર ડુંગરાળ પ્રદેશ' એવો પણ થાય છે. તેની તમને ખબર નહીં હોય. સાપુતારાથી આહવા સુધી આવતાં રસ્તામાં કેટલા બધા ડુંગરો આવે છે. જંગલોનું પૂછવું જ શું? આ ડુંગરાઓ તે જ સહ્યાદ્રીની ગિરિમાળા. ભારતભરમાં વલસાડી સાગના નામથી પ્રસિદ્ધ એવા સાગ વૃક્ષોથી આ જંગલ ભરેલું છે. ચોમાસા દરમિયાન ગિરા, પૂર્ણા, અંબિકા અને ખાપરી નદીઓના પૂરમાં નાહતો આ જિલ્લો ખૂબ રળિયામણો લાગે છે. તે ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્રની સરહદે આવેલો છે.

શબ્દાર્થ

| ગુજરાતી શબ્દ | હિંદી અર્થ |
|--------------|-------------------|
| પચ્ચીસ | પચ્ચીસ |
| જિલ્લો | જિલા |
| ડાંગ | ડાંગ (જિલેકા નામ) |

| | |
|------------|----------------------------|
| | દો પહાડિયોં કે બીચકા સ્થાન |
| મોટી લાકડી | બડી લકડી |
| ડુંગર | પહાડ |
| ડુંગરાળ | પહાડી |
| ગિરિમાળા | ગિરિમાલા, પર્વતશ્રેણી |
| સાગ | સાગવાન/સાગૌન |
| રળિયામણો | રમજીય |
| સરહદ | સરહદ |
| ભરેલું | ભરા હુઆ |
| અંબિકા | એક નદી કા નામ |
| ગિરા | એક નદી કા નામ |
| ખાપરી | એક નદી કા નામ |
| પૂર્ણા | એક નદી |

અભ્યાસ

I અનુચ્છેદ કે આધાર પર નીચે દિે ગઁ પ્રશ્નોં કે ઉત્તર ઢીજિે ।

- 1) ગુજરાત રાજ્યના કુલ કેટલા જિલ્લા છે?
- 2) ગુજરાતીમાં ડાંગનો એક અર્થ શો છે?
- 3) ડાંગનો બીજો અર્થ શો થાય છે?
- 4) ડાંગ જિલ્લો ક્યાં આવેલો છે?
- 5) સાપુતારાથી આહવા વચ્ચે આવતા ડુંગરો કયા નામે ઓળખાય છે?
- 6) જંગલો કયા વૃક્ષોથી ભરેલાં છે?
- 7) ડાંગ જિલ્લામાં કઈ કઈ નદીઓ આવેલી છે?

II અનુચ્છેદ કે આધાર પર નીચે દિે ગઁ હિંદી શબ્દોં કે સમાનાર્થક ગુજરાતી શબ્દ ઢીજિે ।

પહાડી, સાગાન, રમણીય, જિલા, બડી લકડી, પર્વતશ્રેણી

III અનુચ્છેદ કે આધાર પર નીચે દિે ગઁ કથનોં મેં સે સહી કથન ઢુનિે ।

1.
 - 1) ગુજરાત રાજ્યના કુલ ૧૨ જિલ્લા છે.
 - 2) ગુજરાત રાજ્યના કુલ ૨૧ જિલ્લા છે.
 - 3) ગુજરાત રાજ્યના કુલ ૨૫ જિલ્લા છે.
2.
 - 1) ડાંગ જિલ્લો ગુજરાત અને રાજસ્થાનની સરહદે આવેલો છે.
 - 2) ડાંગ જિલ્લો ગુજરાત અને મધ્યપ્રદેશની સરહદે આવેલો છે.
 - 3) ડાંગ જિલ્લો ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્રની સરહદે આવેલો છે.

3. 1) गीरा अने पूर्णा नदीओ सांग विल्लोमां आवेली छे.
- 2) गंगा अने यमुना नदीओ सांग विल्लोमां आवेली छे.
- 3) नर्मदा अने तापी नदीओ सांग विल्लोमां आवेली छे.

IV हिंदी में अनुवाद कीजिए।

हुं मारी शाणानां बाणको साथे अक द्विवसनी पिक्निकमां गयो. पिक्निकमां मारी पत्नी अने मारी बहेन पण साथे हती. पिक्निकमां अमे जूनागढना शक्करबाग प्राणीसंग्रहालयनी मुलाकात लीधी. शक्करबागमां अमे विविध प्राणीओ जेयां. जेमां अमे गीरनो वाघ जेयो त्यां वाघण पण हती. अनी बाजुमां विश्वविभ्यात गीरनो सिंहा पण हतो, अेव पांजरामां सिंहण पण हती. आ उपरांत चित्तो, दीपडो, हरण-हरणी, हाथी-हाथण वगरे जेवां प्राणीओ जेयां. हाथी अने हाथणी साथे तेनुं मदनियुं पण हतुं. आ उपरांत त्यां जिराफ, वांढरो, बिलाडी, गेंडो, हिपोपोटेमस, कायबो, मगर वगरे जेवां प्राणीओ जेयां.

आ अधां प्राणीओ जेया पछी हुं अने मारा विद्यार्थीओ अमित, सुमित, पार्थ अने गौरव अमे चिम्पान्जी जेवा गया. त्यारे चिम्पान्जी भूज १ उछण-कूढ करतो हतो. अनी बाजुना पांजरामां बिलाडी हती. तेनी आंभो भूज १ सुंदर लागती हती. आ उपरांत प्राणीसंग्रहालयना बीजा विभागमां विविध पक्षीओ जेयां. जेमां मोर, डेल, पोपट, विविध प्रकारनी नानी नानी चकलीओ, कबूतर, तेतर, हंस, कागडो, कोयल, बाज, समडी, इलेमींगो वगरे जेवां विविध पक्षीओ जेयां. आ अधां पक्षीओ भूज १ सुंदर हतां. बाणको अने अमने अधाने प्राणीसंग्रहालय जेवानी भूज १ मजा आवी.

V गुजराती में अनुवाद कीजिए।

कल हम सब कमाटी बाग देखने जाएंगे। हम सब वहीं वनभोज भी करेंगे। नीता, मीता, श्रेया, दीपा अपनी सहेलियों के साथ वहाँ पहुँचेंगी। सुधीर, दीपक, मणि तथा सुमीत अपनी गाड़ियों से वहाँ पहुँचेंगे। हम सब वहाँ इकट्ठे होकर वनभोज की तैयारी करेंगे। कमटी बाग के पास तीन चार झोंपड़े हैं। थोड़ी दूरी पर दो छोटी झोपड़ियाँ हैं।

भोजन परोसने के लिए घर से थालियाँ, कटोरियाँ ले जाएंगे। गिलास चम्मच तथा पतीला भी ले जाना है।

सब अपना-अपना टीफन लेकर आएंगे। हम सबके डिब्बों का खाना मिल बाँट कर खाएंगे। उसमें बहुत आनंद आएगा। किसी के डिब्बे में बैंगन, आलू, टमाटर की सब्जी होगी। किसी के डिब्बे में बैंगन का भुरता भी होगा। किसी के डिब्बे में अचार होगा किसी के डिब्बे में चटनी होगी। किसी के डिब्बे में दही होगी तो किसी के डिब्बे में रायता होगा। हम सब मिलकर पहले अंताक्षरी खेलेंगे। फिर सब अपने-अपने चुटकले सुनाएंगे। फिर मिलकर भोजन करेंगे। लड़कियाँ मिठाइयाँ परोसेंगी। लड़के सब्जियाँ तथा शेष भोजन परोसेंगे।

दिन अस्त होने से पहले हम घर लौट आएँगे। लड़कियाँ एक दल में आएँगी। लड़के दूसरे दल में आएँगे।

VI अपने क्षेत्र के किसी प्राकृतिक पर्यटन स्थल पर गुजराती में एक अनुच्छेद लिखिए।

टिप्पणियाँ

I इस पाठ में गुजराती के लिंग, वचन के पुनर्बलन के साथ-साथ निम्न प्रकार के वाक्यों का भी परिचय दिया गया है।

- | | | |
|----|--|--|
| 1) | આપણે એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે જતી વખતે કોઈ રહી જાય નહીં. | हमें यह ध्यान में रखना है कि जाते समय कोई रहा न जाए। |
| 2) | ઘરેથી નીકળતી વખતે દરેક જણ પોતાની સાથે નાસ્તો લઈ લેશે. | घर से निकलते समय सभी लोग अपने साथ नाश्ता ले लेंगे। |
| 3) | નળસરોવરથી પાછા વળતી વખતે રસ્તામાં લોથલ નામનું સ્થળ આવે છે. | नलसरोवर से वापस लोटते समय रास्ते में लोथोल नामक स्थल आता है। |

उपर्युक्त वाक्यों में रेखांकित क्रियारूप हिंदी के 'जाते समय', 'निकलतेसमय', 'लौटते समय' के समान हैं। इनमें वर्तमानकालिक क्रिया विशेषण का प्रयोग हुआ है। गुजराती में मूल क्रिया में 'ती' (ती) प्रत्यय जोड़कर ऐसे क्रियारूप बनते हैं।

- | | | |
|----|--|--|
| 1) | હોડીમાં બેસીને સરોવર ફરતાં આપણે આસપાસના પ્રાકૃતિક સૌંદર્યને માણે શકીએ છીએ. | नाव में बैठकर सरोवर घूमते हुए हम आसपास के प्राकृतिक सौंदर्य का आनंद ले सकते हैं। |
| 2) | આ બધું જોતાં સમય જલદી પસાર થઈ જશે. | यह सब देखते हुए समय जल्दी पसार हो जाएगा। |

उपर्युक्त (1) वाक्य में भूतकालिक क्रिया विशेषण (पूर्वकालिक) तथा वर्तमानकालिक क्रियाविशेषण का प्रयोग हुआ है। वाक्य (2) में वर्तमानकालिक क्रियाविशेषण का ही प्रयोग है।

II आपको अब तक बहुत सी गुजराती संज्ञाओं का परिचय कराया गया है। आपने यह भी देखा होगा कि व्याकरण की दृष्टि से गुजराती में तीन लिंग हैं :- पुल्लिंग, स्त्रीलिंग और नपुंसकलिंग। सामान्यतः निम्न नियमों से लिंग की पहचान होती है।

1. यदि संज्ञा ओकारांत है तो वह पुल्लिंग होगा।

उदाहरण: છોકરો લड़का
 કાગડો कौआ
 બગીચો बगीचा

| | |
|-------|-------|
| ચંપો | ચંપા |
| મોગરો | મોગરા |

उपर्युक्त गुजराती संज्ञाओं के समांतर हिंदी में आकारांत संज्ञा शब्द प्रायः पुल्लिंग होते हैं। दोनों भाषाओं में इस नियम के अपवाद भी हैं।

2. गुजराती में जो संज्ञाएँ इ-ई कारांत होती हैं वे स्त्रीलिंग होती हैं।
उदाहरण:
- | | |
|--------|---------|
| તપેલી | पतीली |
| રકેબી | रकाबी |
| ગરણી | चलनी |
| નગરી | नगरी |
| ઝૂંપડી | शोंपड़ी |

हिंदी में भी सामान्यतः इ-ई कारांत संज्ञाएँ स्त्री लिंग में होती है। फिर भी दोनों भाषाओं में इस नियम के अपवाद भी हैं। जैसे :-

| | |
|---------------|-------------|
| પાણી (નપું.) | पानी (पु.) |
| પક્ષી (નપું.) | पक्षी (पु.) |

3. गुजराती में जो संज्ञाएँ उकारांत होती हैं वे नपुंसक लिंग में होती हैं।
- | | |
|---------|--------|
| અથાણું | अचार |
| ટામેટું | टमाटर |
| ખાણું | खाना |
| ઢેબરાં | ठेलरां |

व्याकरण की दृष्टि से हिंदी में केवल पुल्लिंग और स्त्रीलिंग का प्रयोग होता है। हिंदी में नपुंसकलिंग का अस्तित्व नहीं है।

4. ध्यान दीजिए कि गुजराती में ऐसी अनेक संज्ञाएँ हैं जो ओकारांत, इकारांत, आकारांत इत्यादि। इन संज्ञाओं के लिंग अर्थ के अनुसार निर्धारित होते हैं। इसलिए यह आवश्यक है कि जब गुजराती न जाननेवाला गुजराती सीखे तब वह इन संज्ञाओं की अर्थगत विशेषताओं, जैसे - 'कोमलता', 'लघुता', आदि की पहचान करे और तदनुसार संज्ञाओं का प्रयोग पुल्लिंग, स्त्रीलिंग अथवा नपुंसकलिंग में करे।
5. कुछ संज्ञाओ में 'ઈયો' लगाने से भी पुल्लिंग रूप बनते हैं।

| | |
|--------|---------|
| ભાગિયો | भागीदार |
| વાણિયો | बनियाँ |

- कोढियो कोढी
6. कुछ संज्ञाओ में 'अए-अए' लगाने से स्त्री लिंग संज्ञाएँ बनती हैं।
 वाएिअए बनैनी
 कोठियए कोढिन
7. गुजराती में कुछ ईकारांत संज्ञाशब्द पुल्लिंग में होते हैं।
 धएी धनी
 हाथी हाथी
 धोबी धोबी
 कोणी माछी
 तंओणी पान-दुकानवाला
8. गुजराती में कुछ उकारांत संज्ञाशब्द पुल्लिंग में होते हैं।
 साधु साधु
 हिन्दु हिंदु
9. अमूर्त भाग दर्शानेवाली संज्ञाएँ नपुंसकलिंग में होती हैं।
 पुरुषत्व (त्व) पौरुष
 उडाए (अए) गहराई
 चलए (ए) चलन
 आणपए (पए) बचपन
10. कुछ व्यंजनांत संज्ञाएँ पुल्लिंग में होती हैं।
 वाघ बाघ देव देव
 सिंह शेर नट नट
 राजपूत राजपुत भील भील
 पंडित पंडित पिशाच पिशाच
- III गुजराती में संज्ञाओं के दो वचन होते हैं। एकवचन और बहुवचन। एकवचन से बहुवचन बनाने के सामान्य नियम इस प्रकार हैं।
1. ओकारान्त एकवचन संज्ञा में ' आ', 'आओ' (आओ)
 छोकरे लड़का छोकराओ लड़के
 अगीथो बगीचा अगीथाओ बगीचे
 घोडो घोड़ा घोडाओ घोड़े

2. इकारांत एकवचन संज्ञाओं में 'ओ' लगाने से बहुवचन की संज्ञाएँ बनती हैं।
- | | | | |
|--------|---------|---------|------------|
| ओकरी | लडकी | ओकरीओ | लडकियाँ |
| नगरी | नगरी | नगरीओ | नगरियाँ |
| जुंपडी | झोंपड़ी | जुंपडीओ | झोंपड़ियाँ |
3. उकारांत एकवचन संज्ञाओं में 'आं' लगाने से बहुवचन की संज्ञाएँ बनती हैं।
- | | | | |
|---------|-------|---------|-------|
| ओकरुं | बच्चा | ओकरां | बच्चे |
| टाभेटुं | टमाटर | टाभेटां | टमाटर |
| अथाणुं | अचार | अथाणां | अचार |
- IV कुछ संज्ञाएँ एकवचन में होते हुए भी बहुवचन में भी प्रयुक्त होती हैं।
- 1.
- | | | | |
|--------|--------|-----|-----------|
| धुँ | गेहूँ | भोग | दुर्भाग्य |
| तल | तिल | शपथ | सौगन |
| भग | मुँग | कसम | कसम |
| समाचार | समाचार | | |
2. कुछ संज्ञाएँ बहुवचन में ही होती हैं। इनके एकवचन नहीं होते।
- | | |
|--------|----------------|
| लांघा | दीर्घ उपवास |
| काटलां | भार |
| थाणा | युक्ति, चाल |
| वलाभां | व्यर्थ प्रयत्न |